

POST- historia från KÄRDA

Erik Lindgren

Förlagan tillverkad år 1991
Detta är kopia nr

Posthistorisk skriftserie 163

Kronobrevbäringen

Riksdagen beslöt år 1873 att kronobrevbäringen skulle upphöra med ingången av 1874 och ersättas med postgångar i postverkets egen regi samt med fasta poststationer, "en i var socken, där så behövdes". Riksdagsbeslutet föregicks av omfattande förberedelser efter ett regeringsbeslut den 6 maj 1873 om att postverket efter samråd med länsstyrelserna skulle vidta åtgärder för att ersätta den ordinarie kronobrevbäringen med nya postförbindelser i egen regi.

Kronobrevbäringen var en urgammal institution med rötter till tiden långt före 1636 års urkund om "Postbådhen". Ända sedan 1500-talet fanns vissa hemman indelade för att ansvara för kronobrevbäring. Det hade naturligtvis varit behov av regelbunden kontakt mellan central och regionala myndigheter så snart samhällsbyggnaden tagit fart. Regeringens förbindelser med de olika landsändarna genom kronobrevbäring hade redan en vid förgrening när postverkets linjer lades upp och efter hand kompletterades. Det ordinarie postnätet var däremot otillräckligt och kunde i många fall inte användas för befordran av brev mellan exempelvis landshövding, kronobefallningsmän, präster och lantmätare.

Det egna nät som kronobrevbäringen utgjorde var på åtskilliga punkter sammanlänkat med riksnätet. Därför utnyttjade kronobrevbäringsinstitutionen postverkets nät på vissa delsträckor. Den genom förordningen 1636 införda allmänna postgången innebar således en lättnad i kronobrevbäringens organisation.

Kompensationen för kronobrevbärarnas arbetsprestation var befrielse från vissa offentliga pålagor, d v s samma system som skulle tillämpas för dem som svarade för postföring när 1636 års förordning om "Postbådhen" skulle börja tillämpas. Efter hand som denna form av skattebefrielse minskade eller upphörde, lämnades ersättning in natura eller kontant.

Kronobrevbärarnas åtgärden och ersättning reglerades inte centralt. Landshövdingarna bestämde de olika åtagandena och nätets förgrening. På grund av den decentraliserade handläggningen blev kronobrevbäringen olika i olika län och i Stockholm visste man inte så mycket eller i

varje fall inte tillräckligt mycket om det urgamla men efter hand ändrade distributionsnätet.

Formen för kronobrevbäringen blev efter hand någorlunda likartad. Härtill bidrog en kunglig förordning år 1830. Enligt denna skulle kronobrevbäring anordnas två dagar i varje vecka. Tillämpningsbestämmelserna varierade. Regeln om två dagar i veckan tillämpades ibland så att den ena dagen gick posten i riktning från den överordnade myndigheten och andra dagen till denna.

Ett regeringsbeslut i november 1849 tillerkände samtliga länsmän fribrevsrätt. Nu skulle man så långt det var möjligt använda den ordinarie postgången för tjänstebrev, vilka tidigare belastat kronobrevbärarna. Eftersom postnätet ännu inte var så finmaskigt var det i många områden inte praktiskt möjligt att följa direktiven. Statistiken visar dock på en ökning vid denna tidsperiod av antalet lösväskor som befordrades av postverket.

När man övergick till att låta kronobrevbärarna få ersättning in natura eller kontant i stället för skattelättnader, tycks man på sina håll också ha försökt att få in medel till denna utgift, trots att de tidigare delvis skattebefriade kronobönderna nu drog mera till statskassan. Statens finurlighet att få in pengar har ju alltid funnits. Detta torde kunna förklara varför landskansliet i Jönköpings län påförde rotebönderna brevbäringspengar, något som man finner i tryckta formulär för legokontrakt. Denna teori håller kanske inte när man iakttar att det förekom "brevbäringspengar" även efter 1874. Möjligen kan det ha berott på att texten fanns tryckt i kontraktsformulären och när man skrev nya kontrakt var det ingen som bevakade att den utgiftsposten lyftes ur.

1873 års riksdagsbeslut innebar i praktiken att ansvaret för kronobrevbäringen skulle övertas av postverket. Under första halvåret 1874 hann den nya organisationen införas i hälften av rikets län. En av orsakerna till att den fördröjdes på sina håll var att länsstyrelserna beviljats uppskov. I uppskovsöskandena hade man bland annat åberopat pågående järnvägsbyggnation som skulle medföra nya omregleringar av postförbindelserna. Man hade också påtalat att indelningen i fögderier och härader var föremål för vissa ändringar. I andra fall uppsköts

omorganisationen därför att det fanns kontrakt om kronobrevbäringen, vilka gällde ännu något eller några år. Så var det i ett skånskt härad och i vissa delar av Blekinge.

I Småland upphörde kronobrevbäringen genomgående med 1874 års ingång.

Personaluppgift

för år 1876.

från

Poststationen i Kärda,

som f. n. lyder under Gislaveds post Expedition.

Undertecknad poststationsföreståndare är född den 28 Jan. 1833;

antogs till e. o. tjänsteman vid Postverket

och förordnades till nu innehavande befattning den 4te Jan. 1875;

är härförutan Folkskolelärare;

och har förut, enligt förordnande den 29 Dec. 1875 varit poststations-

föreståndare i Kärda under ett år.

Kärda den 21 januari 1876

Erik Gust. Hagstrand

Poststationen i Kärda

I ett brev den 22 december 1873 underrättade poststyrelsen postmästaren i Värnamo om att en poststation skulle inrättas vid 1874 års ingång vid Kärda kyrka utmed den redan befintliga postföringslinjen Gislaved-Värnamo. Frekvensen på denna linje skulle samtidigt utökas från en till två turer per vecka. Från Kärda inrättades en gångpost till Hånger, där en poststation också öppnades. Båda poststationerna tillkom som en följd av riksdagsbeslutet att ansvaret för kronobrevbäringen skulle överföras på postverket.

Till föreståndare för poststationen i Kärda utsågs folk-skolläraren E G Hagstrand. Han skrev den 16 augusti 1874 till poststyrelsen att det beviljade årsarvodet på 100 kr inte motsvarade det besvär och den påpasslighet som fordrades. Han önskade det höjt till 250 kr. Sedan försök hade gjorts förgäves att få fram en annan föreståndare, gick poststyrelsen med på att Hagstrand skulle få 150 kr i årsarvode från och med 1875. Hagstrand hade efter påtryckningar gått med på den jämkningen.

Det fanns en konkurrent, nämligen Anders P Johansson. Han hade till kronolänsmannen lämnat in en ansökan om att få vara poststationsföreståndare mot lägre arvode, men hans ansökan hade inte sänts vidare. Johanssons försök genom ett brev till poststyrelsen den 6 mars 1875 att få rättelse lämnades utan åtgärd.

Poststationen i Kärda drogs in den 15 oktober 1877. Den då månadsgamla järnvägen Halmstad-Värnamo var en av orsakerna i förening med poststationens dåliga lönsamhet. Indragningen kan också sägas ha varit en sen reaktion på det besparingscirkulär som poststyrelsen hade skickat till sina postförvaltare i september 1875 med begäran om vissa statistiska uppgifter för redovisning av bl a frimärksförsäljningens omfattning. Inte särskilt många poststationer runt om i landet blev indragna i det sammanhanget. Mycket mera intensiva blev indragningarna i samband med att lantbrevbäring infördes med början 1878 på Gotland, Öland, i Blekinge och södra Småland. I Jönköpings län inträffade massindragningarna under 1879.

Utdrag af Protokollat hållet i extra Kommun-
alstämman i Kärda Kommun den 23 Oktober 1877.

§. 3.

Med anledning af det, af flere af Kommunens med-
lemmar påpekade och till denna stämman utlysta
ämne, hvad Kommunen bör vidtaga för åtgärder i
och för Kommunens postbefordran, då poststationen
härstades blifvit af Kong. Generalpoststyrelsen
indragen den 15 innevarande Oktober; och, sedan före-
nämnde dag icke till Kommunen, utan till följande
kommitté någon post, beslutade stämman, att ofördrög-
ligen ingä till Kong. Majts Befallningshafvande i
Länst med ädmjuk anhållan, att Kommunen måtte få
hållhålla den indragne postanstalten och, att en
postförare blefve anställd, hvilket i Hérnarna
afkörtade och aflemnade Kommunens post.

Och uppdrag stämman att församlingens v. Pastor,
Herr A. W. Nilsson och underhörd Kommun-
stämman Ordförande, att i Kommunens vägnar
ingä till Kong. Majts Befallningshafvande med
skrifvelse i Annet.

Kärda som ofvan

E. G. Magström
Stämman Ordförande.

Rätteligen utdraget
intygas ex officio.

En extra kommunalstämma i Kärda den 23 oktober 1877 tog
upp de problem som blivit en följd av att poststationen
drogs in. Åtgärden att slopa poststationen hade dock haft
stöd av landskansliet och försöket att få tillbaka post-
stationen misslyckades vid detta tillfälle. Egentligen
skulle tillkomsten av järnvägen ha räddat poststationen.
Enligt gängse mönster skulle den nämligen ha flyttats till
järnvägen och förenats med stationen. Men det fanns ingen
sådan. Järnvägsbolaget hade bara anlagt en liten lastage-
plats.

Utdrag af protokollet, hållet i ordinarie Kom-
munalstämman i Kärda den 22 December 1883.

För att få Kommunens postbefordring ända-
måttentligt ordnad, hade till denna stämman ämne
blifvit utlyst, om hvilka åtgärder Kommunen bör
vidtaga, för att få ändring i detta afseende.

Stämman tillätte en komité, bestående af följande
medlemmar inom Kommunen:

Friherrarne Ad. Lillierantz, på Ammas och Ad. Lillierantz
på Hällund, Herr Bruckberg J. F. Malinström på
Ammas, Herr Lurkka S. Thermansson och Herr

Direktor J. Fogelin på Hällund.
Komitén erhöi uppdrag att ingä till Kong. Gene-
ralpoststyrelsen med svödsam anhållan, att få
poststation vid Kärda järnbanestation i Hällund
Kässjöbanan.

Rätteligen utdraget ur protokollet, betygat
Dag som ofvan:

E. G. Magström
Stämman Ordförande.

Vid den ordinarie kommunalstämman i Kärda den 22 december 1883 tillsattes en kommitté med uppdrag "att ingå till Kungl. Generalpoststyrelsen med vördsam anhållan om att få poststation vid Kärda järnbanestation". I ett långt brev redovisade kommittén hur vanlottad församlingen var när det gällde postservice. Följande citat speglar något av svårigheterna:

"Sedan Kärda poststation blev indragen har kommunen måst på egen bekostnad hålla, icke allenast särskilt postbud till Värnamo, utan ock en person för handhavande av det som rör kommunens offentliga postangelägenheter, såsom kungörelser och skrivelser från och till alla offentliga auktoriteter. Detta torde ej vara Riksdagens och Kungl. Majt:s beslut och vilja när kronobrevbäringen indrogs, vilken åsyftade icke allenast lindring i deras börda som hade bemälda brevbringning sig ålagda, utan ock det kommunerna skulle såväl för sina offentliga värvs förhållande, auktoriteterna emellan, som även kommunernas samhälle få fördel av den allmänt inrättade postbefordringen; allt detta har Kärda kommun icke allenast med saknad utan med smärta och ledsnad varit i saknad utav sedan poststationen indrogs".

Framställningen om en poststation togs troligen på allvar av postmyndigheterna, som ansåg att tåget skulle kunna befordra post till och från Kärda. Vid kontakt med järnvägsbolaget motsatte sig detta att tåget skulle stanna. På grund därav lämnades framställningen utan åtgärd enligt poststyrelsens beslut den 3 mars 1884.

Fyra månader senare kunde postinspektionen emellertid i ett brev den 12 juli 1884 informera poststyrelsen om att en lösning fanns till hands:

"Sedermera har trafikchefen för Halmstad-Jönköpings järnväg hit meddelat, att, om för postens utväxling ej påkalades tågenas fullkomliga stoppbringande vid Kärda, utan tågena endast behöfde passera Kärda i sakta fart, något hinder från järnvägens sida ej möter för postens utväxlande vid nämnde anhaltstation, och har friherre Ad. Lilliecreutz på Aminne, med stöd av detta uttalande anhållit, det postinspektionen med hänsyn till denna för Kärda kommun ytterst viktiga angelägenhet, måtte hos Kungl. Styrelsen anhålla, att frågan om inrättande av poststation å nämnde ort återupptoges.

Med avseende härå och då, enligt postinspektionens tanke, genom trafikchefens berörda uttalande bortfallit det förnämsta hindret för poststations inrättande i Kärda, enär därstädes, liksom vid poststationerna i Vaggeryd, Bredaryd, Fröslida och Sperlingsholm, post torde kunna, när tågena ej stanna vid Kärda vilket likväl i de flesta fall äger rum, utan någon svårighet utväxlas genom kupéfönstret, vågar postinspektionen vördsammast hemställa att poststation måtte inrättas å sagde ort".

Hu

Postinspektionen i Löda Distriktet,
Skalmo

Erbjudande utgången af Edert ärade Meddelande af den 16 dennes med förvälan att Postinspektionens förut gjorda framställning rörande ifrågakänd inrättande af poststation i Kärda by, innehållar endått begäran om bantagens stoppbringande vid lastplatan berädes; beder jag på meddelande att jag varit i tillfälle förordnadt - i likhet med Edert föregående meddelande i ämnet - äfven denna begäran för såvitt beträffande direktor, som offdragit mig på det bestämdaste afsele detta, när påsin i denna järnväg kommun ad. inom kort, befordras med snabbgående tåg (snabbtåg). Halmstad den 21 Februari 1884.

J. J. J. J.

LM 1/15

Poststyrelsen beslöt nu att en poststation skulle öppnas i Kärda den 1 september 1884 med folkskolläraren Johan Alfred Bergstedt som föreståndare. Han fick 100 kr i årsarvode, ett belopp som även inkluderade ersättning för besväret att passa tågen för att lämna och ta emot posten. Efter framställning höjdes ersättningen till 200 kr följande år.

Rent praktiskt torde postutväxlingen ha gått till på det sättet att Bergstedt eller hans bud gick på perrongen längs tåget som passerade i sakta fart och lämnade in den avgående posten genom ett postkupéfönster, samtidigt som han den vägen fick ta emot en postpåse. Oftast hade tåget anledning att stanna och då föll riskmomentet bort. På andra håll, där det inte var fråga om att lämna post till tåget, förekom det att den ankommande postsäcken kastades från postkupén. Om detta berättas i kapitlet "Kastpost" i boken "Humlegubbar". Ett småländskt exempel redovisas i boken "På post i Norra Småland".

Så småningom byggde man ett stationshus i Kärda och järnvägsbolaget föreslog nu att poststationen skulle flyttas dit. Detta fick till följd att Bergstedts kontrakt sades upp och den 1 mars 1889 blev poststationen förenad med järnvägsstationen. Där blev stinsen Amandus Lindahl ansvarig för samhällets postservice. Han avlöstes den 1 november 1898 av Axel Fredrik Gyllenholm, som i sin tur lämnade över till Svante Wahlquist i februari 1908. Denne avgick med pension den 1 november 1938. Därefter ansvarade följande järnvägsanställda för posten i Kärda: Ingrid Margareta Collin (1938-1942), Berta Valborg Carléen (1942-1946), Thore Johansson (1946-1953) och Karl Lennart Gustaf Arvidsson (1953-1965).

Poststationen ersattes med lantbrevbäring från Värnamo den 1 juni 1965. I samband därmed avgick lantbrevbärare Nils-Gunnar Carlsson på den lilla lantbrevbäringslinjen Kärda - Åminne gård. Han hade haft anställning som lantbrevbärare i 17 år och var den siste cyklande lantbrevbäraren inom Värnamo postområde.

Lantbrevbäringen från Kärda till Åminne hade tillkommit med 1931 års ingång, då den 52-årige trädgårdsmästaren John Kastanius antogs till lantbrevbärare med fyra turer i veckan. Daglig postgång blev det på hans linje den 1 april 1939. Han slutade i Postens tjänst i september 1948, då linjen övertogs av nyss nämnde Nils-Gunnar Carlsson.

*Vår
Postinspektionen i Södra Skåne!*

*Med anledning af Södra Skånes
Postinspektionens i Kärda till mig komna skrif-
velser med anseende, det jag måtte afgifva
alltredde om konpligheten af poststationens
flyttande från det nuvarande stället i Kärda
till järnvägsstationen i Kärda, så så jag för-
deligt högljutt förord en sådan flyttning, vilket
jag mycket tidseffektivt stationshus nämna i aff-
förel i Kärda, med stor expeditionshälsa,
och då vid stationen bejunt i stor värd-
sjunna jag det ifrån för den stora allmänheten,
isynnerhet för dem der, som dagligen hem-
ta post och besöka stationen, om en stor
vinna, att vid järnvägsstationen ifrån post-
stationen inryms.*

Åminne Kärda den 13 Okt. 1888

A. G. Lillienberg

Copyright: Erik Lindgren